

Az Országház és környéke

NÖRI FÜZETEK

A Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) fontosnak tartja a tevékenységi köréhez kapcsolódó helyszínek (nemzeti és történelmi emlékhelyek, nemzeti sírkert, fontos műemlékek), továbbá az emlékezettel és annak ápolásával összefüggő témák bemutatását. Az alsorozatokra tagolódó, egységes megjelenésű kiadványsorozat célja, hogy az érdeklődő közönség számára elérhető áron rövid, ám tartalmas tájékoztatást nyújtson Magyarországi kulturális helyszíneiről.

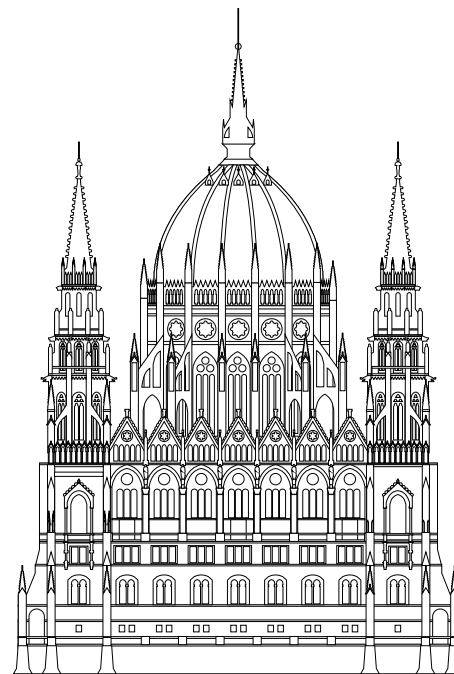

NEMZETI EMLÉKHELYEK SOROZAT

A nemzeti emlékhelyek a magyar történelem legfontosabb helyszínei, az emlékezet egyszerre szimbolikus és valóságos terei. Bár gyakran fontos építészeti alkotások, nem elsősorban műemléki szempontok alapján számítanak jelentősnek, hanem kiemelkedő történelmi szerepük miatt. Lehetőséget nyújtanak arra, hogy az oda látogatók felidézzék a magyar történelem sorsfordító eseményeit, tragédiáit, dicső pillanatait. Jelenleg tizenhét nemzeti emlékhely található az országban, amelyek jelentőségét az Országgyűlés törvénnyel ismerte el. A Nemzeti Örökség Intézetének egyik kiemelt feladata a nemzeti emlékhelyek ismertebbé tétele, ezt a célt szolgálja a NÖRI FÜZETEK keretében megjelenő alsorozat is, amely a nemzeti emlékhelyeket mutatja be.

Az emlékhelyeket egységes, művészi igénytel megformált sztélék jelölik, amelyek mintegy felkiáltójelként hívják fel a látogatók figyelmét arra, hogy Magyarország és a magyar történelem különleges helyszínein járnak. A sztélén található kettős csomót, azaz a nemzeti és történelmi emlékhelyek közös logóját a magyar királyi jogar tetején található motívum inspirálta. Egyszerre fejezi ki az összetartozást, illetve utal arra, hogy közös feladatunk az emlékhelyek, illetve a múlt értékeinek védelme.

Az Országház és környéke

NÖRI FÜZETEK 10.
[NEMZETI EMLÉKHELYEK]

NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE
BUDAPEST, 2018

Kiadja a

FELELŐS KIADÓ

Radnainé dr. Fogarasi Katalin, főigazgató

SOROZATSZERKESZTŐK

Gyökös Eleonóra
Nagy-Csere Áron
Papp Gábor

SZÖVEG

Nagy-Csere Áron

FOTÓK

Civertan Grafikai Stúdió (10–11. oldal)
Gedai Csaba (5–9. oldal)
Kapusi Zoltán (borítóbelső)
Wachsler Tamás (13–18. oldal)

TIPOGRÁFIA ÉS TÖRDELÉS

Make IT Online

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS ÉS KIVITELEZÉS

Keskeny és Társai 2001 Kft.
1158 Budapest, Rákospalotai határút 6.
Felelős vezető: Keskeny Árpád ügyvezető

Nemzeti Örökség Intézete © 2018

ISSN 2630-8061 (NÖRI FÜZETEK) | ISSN 2630-810X (NEMZETI EMLÉKHELYEK)
ISBN 978-615-5890-10-9

KÖZTÉRBŐL AZ ORSZÁG FŐTERE

Habár az egykori Tömő tér korábban is közter volt, a mai Kossuth tér egyértelműen az Országház megépítését követően jött létre. A tér fizikailag sem létezett jelen formájában, mert a Duna partja jóval kijebb volt, nagyjából az Országház hossz tengelye vonalában, az eredeti térszint pedig jó hat méterrel lejjebb volt, amit az 1838-as árvíz törmelékével töltöttek fel.

Az 1867-es kiegyezés után a magyar politikai elit fontos célja volt, hogy az országgyűlés állandó, minden igényt kielégítő, reprezentatív épületet kapjon, amely méltó a világvárossá fejlődő fővároshoz. Ekkor ugyanis a képviselőház a Főherceg Sándor (ma Bródy Sándor) utcában, a főrendiház pedig a Nemzeti Múzeum dísztermében ülésezett. 1880-ban törvénybe iktatták az Országház megépítését. A kormányzat nem csupán hivatali épületnek szánta az Országházat, hanem az ezeréves magyar államiság és az „ősi alkotmány” memortójának is, ezért előírták, hogy a terveknek historizáló stílusúaknak kell lenniük. Steindl Imre tervének neogótikus formalemei az angol parlamentre utaltak, ami esztétikai értékein túlmenően azért is hathatott a döntnökökre, mert a korabeli magyar politikusok gyakran hasonlították a magyar parlamentarizmust és alkot-

Az Országház egyik bejárata, fedett kocsíathajtóval

mányt az angoléhoz. A tervek többszöri átdolgozása után, 1888-ban fogadták el az Országház végleges változatát. A teret 1898-ban Országház térre nevezték át, az épület 1904-ben (külsőleg már az 1896-os millenniumra) készült el, habár a képviselőház már két évvel korábban ide költözött. Az építkezést is vezető tervező, Steindl már nem érthette meg főműve elkészültét, 1902-ben elhunyt. A Duna-parti Országház Budapest képét döntően meghatározó, ikonikus épületté vált. Az épület méretei egészen elképesztőek: 265 méter hosszú, 123 méter széles, legmagasabb pontja 96 méter, alapterülete 17 745 négyzetméter, eredetileg 27, a térrekonstrukció és a látogatóközpont megépülése óta 30 bejárata van.

A tér másik két jelentős középületét, a Bukovics Gyula tervezte Földművelésügyi Minisztériumot és Hauszmann Alajos egyik legnagyobb alkotását, az Igazságügyi Palotát (a Kúriát) 1887-ben, illetve 1896-ban adták át. A téren álló három épület egyes vélekedések szerint a törvényhozás, a végrehajtó hatalom és az igazságszolgáltatás szétválasztásának a felvilágosodás eszméiből eredő elvét szimbolizálja. A Földművelésügyi Minisztérium eklektikus stílusú épülete 1887 óta mindig a mezőgazdasági tárcának adott otthont, míg a Kúria képzőművészeti alkotásokban rendkívül gazdag épülete több funkciót is betöltött a második világháború utáni évtizedekben.

Az épületet a Munkásmozgalmi Intézet (később Párttörténeti Intézet) kapta meg, itt alakították ki a Munkásmozgalmi Múzeumot is. Az épület egy része 1957-ben a Magyar Nemzeti Galéria használatába került, amely azonban az 1970-es évek közepén a Várba költözött. Ekkor kapta meg az épület nagyobb részét a Néprajzi Múzeum, amely 2020-ban a Városligetbe költözik új, várhatóan végleges otthonába. Az Alkotmány utcai szárnyban a rendszerváltozás óta a Párttörténeti Intézetből Politikatörténeti Intézetté és Levéltárrá alakult intézmény működik, a kormányzati szándék szerint az elkövetkező években a Kúria visszaköltözik eredeti székhelyére.

Az Országház átadása után két évvel a kiegyezés utáni első magyar miniszterelnök, az 1890-ben elhunyt gróf Andrássy Gyula szobra került az Országház déli szárnyához. Az Andrássy halála után nem sokkal, 1892-ben kiírt pályázaton a politikust személyesen is ismerő Zala György terve nyerte el a döntőnkök tetszését, a szobor azonban csak másfél évtizeddel később, 1906-ban készült el, amikor is Ferenc József ünnepélyes keretek közt avatta fel. A kilenc éven át az Osztrák–Magyar Monarchia közös külügyminisztereként tevékenykedő Andrássy szobra a dualista korszaknak is emléket állít. A második világháború után, a Kossuth híd építésére hivatkozva Andrássy szobrát elbontották, azonban a mun-

Az ország nemzeti lobogója a Kossuth téren

kálatok befejezését követően már nem került vissza a helyére. Valószínűleg Andrássy szobrának anyagát használták fel néhány évvel később Sztálin hatalmas szobrának elkészítéséhez, míg az Országház déli szárnyához Marton László 1980-ban készült *A Dunánál* című alkotása került, hogy emléket állítson a szocialista rendszer által kisajátítani kívánt József Attilának, aki a szoborral azonos című, 1936-ban írt versében a rakpart lépcsőin ábrázolta magát. A 2014-es térrendezést követően a megsemmisült Andrássy-szobor másolata viszszerült eredeti helyére (a másolatba szimbolikusan beleöntötték a Sztálin-szobor egy kis darabkáját is), míg József Attila szobrát a rakpart lépcsőjéhez tették.

ZIVATAROS ÉVTIZEDEK

Az ország új főtere szinte azonnal politikai demonstrációk színhelye lett. A szociáldemokraták 1905-ben az uralkodó által, a választások eredményeit figyelmen kívül hagyva kinevezett Fejérváry-kormány ellen hatalmas választójogi tünetést szerveztek, amelyen több tízezer, egyesek szerint százezer ember vett részt. A következő év elején, az Osztrák–Magyar Monarchia fennállásának addigi legnagyobb politikai válsága idején a katonaság szerzett érvényt az országgyűlést feloszlató, ezzel a magyar alkotmányosságot semmibe vevő királyi

József Attila szobra a Duna-parton

akarataknak azzal, hogy lezárta a teret és az Országház környékét. A híres 1912-es „vérvörös csütörtökön”, amelyről Babits Mihály *Május huszonhárom Rákospalotán* címmel írt verset, a brutálisan fellépő rendőrség és katonaság akadályozta meg a szociáldemokraták által feltüzelt külvárosi munkások benyomulását a térre. A szociáldemokraták azért vitték utcára a tömegeket, mert gróf Tisza István házelnök erőszakkal törte le a parlamenti ellenzék egyetlen hatékony eszközét, az obstrukciót. A kemény összecsapásokban hatan vesztették életüket, több százan pedig megsebesültek. Ez volt az első világháború előtti legnagyobb munkásmegmozdulás.

Az őszirózsás forradalom idején a tér nevét Köztársaság térre változtatták, mivel itt, az ország szimbolikus politikai központjában kiáltották ki az első magyar köztársaságot. A Tanácsköztársaság már radikálisabban szakított a dualista korszakkal, ami a köztéri szobrok eltakarásában nyilvánult meg. 1919. május 1-jén Andrássy szobrát egy installációval, a Munka Házával fedték el. A kommun bukása után a tér visszakapta korábbi nevét.

Horthy Miklós híres 1919. november 16-i bevonulásakor a Gellért tér és a Szent István-bazilika érintésével érkezett meg a Parlamenthez. Horthy itt szállt le először a fehér lóról is, kifejezve ezzel, hogy megérkezett végső céljához, az Ország-

Az Országház és környéke madártávlatból, a 2014-es térrendezést követően

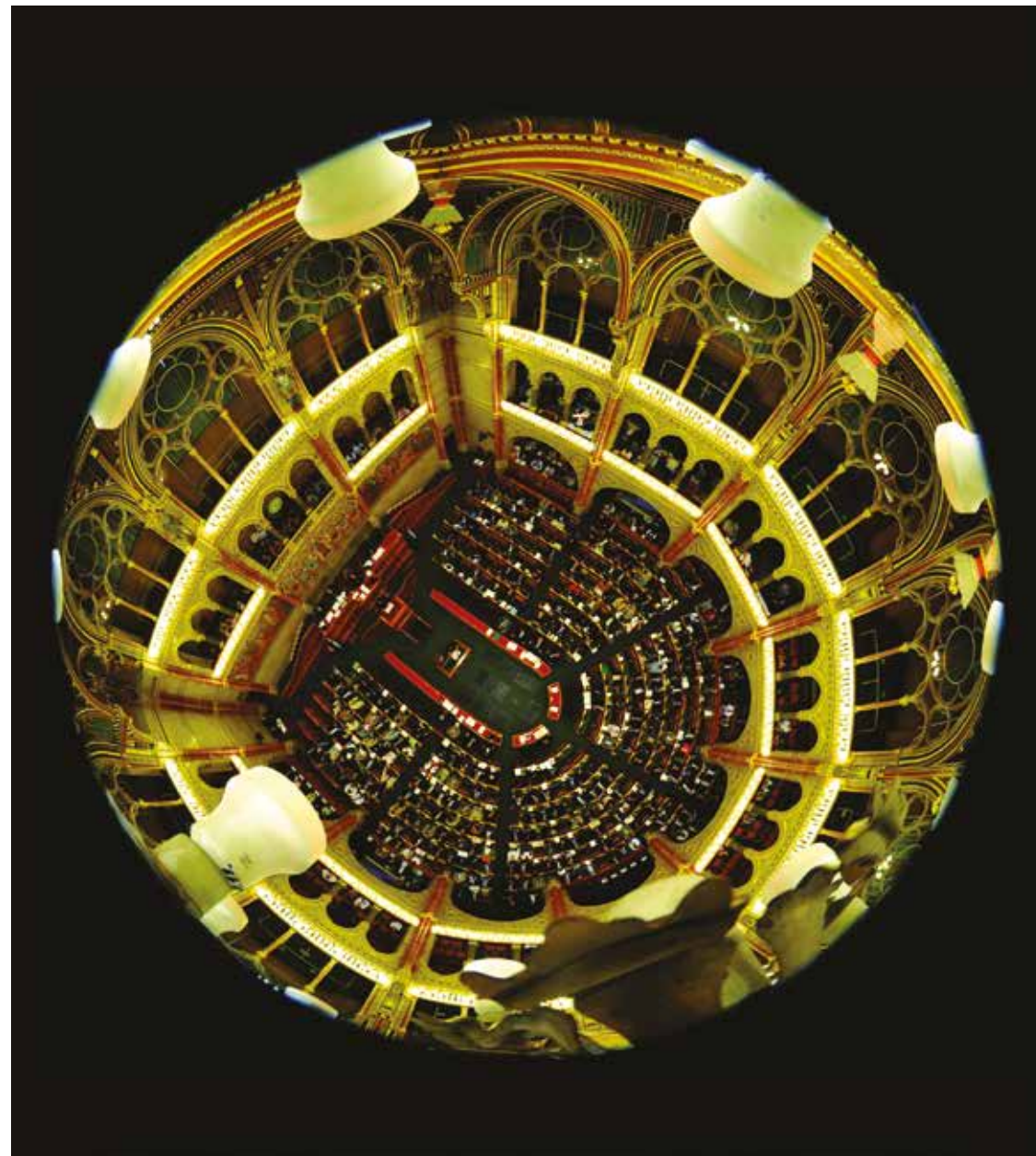
házhoz, amelyet szimbolikusan és valószínűsítően is birtokba vett. Már Kossuth Lajos 1894-es halálakor felmerült a szoborállítás gondolata, de az emlékmű csak bő három évtizeddel később készült el. Az ítések Horvay János 1906-os pályázatát találták a legjobbnak, de a mester csak 1911-ben kezdhetett el a munkát, a szobrot pedig csak 1927-ben avathatta fel Horthy Miklós kormányzó, ekkor nevezték át a teret Kossuth térre. A sokat támadott mű a központi Kossuth-alakon kívül a Batthyány-kormány nyolc másik tagját is ábrázolta. Az emlékművet az 1950-es évek legelején elbontották, helyére egy „optimistább” Kossuth-szobor, Kisfaludi Strobl Zsigmond alkotása került 1952-ben. Az eredeti Kossuth-emlékmű szobrai előbb a Kerepesi temetőbe, majd Dombóvárra vittek, új anyagból készült másolata azonban visszakerült eredeti helyére a 2014-es térrendezés során.

1932-ben újabb szobrot állítottak a térre, közvetlenül a Földművelésügyi Minisztérium épületéhez. A kisgazda politikus és földművelésügyi miniszter, Nagyatádi Szabó István 3 méter magas bronzszobrát Szentgyörgyi István alkotta meg. A szobrot 1949-ben eltávolították, 1990-ben került vissza a minisztérium elé.

1934-ben a dualizmus ikonikus alakjának, az 1918 őszén, a forradalom kitörésekor

meggyilkolt Tisza Istvánnak állítottak emléket, ezzel is hangsúlyozva a két világháború közötti rendszer ellenforradalmi jellegét. A tér északi részén álló, a Foerk Ernő által készített talappal együtt 17 méter magas emlékművet Zala György és Orbán Antal alkotta. A második világháború után a sajtó ugyan Tisza emlékművének ledöntéséről számolt be, de nem állapítható meg egyértelműen, hogy a háborús sérülések vagy politikai szándék miatt került az emlékmű a „megsemmisült” szobrok listájára. Tisza szobrát ugyan beolvasztották, a mellékalakok viszont az ország különböző pontjaira vándoroltak. A 2014-es térrendezés keretében az emlékmű másolatát állították az eredeti egykori helyére.

A tér egyik kiemelt részén, a Kossuth-emlékművel szemközt álló Pásztor János mintázta Rákóczi-szobrot 1937-ben avatták fel, amelyet Rákóczi halálának 200. évfordulójára állított a magyar nemzet. A barokk stílusú alkotás vörös gránit talapzatát Györgyi Dénes tervezte. II. Rákóczi Ferenc alakja a kommunista történelemképben is fontos szerepet töltött be. A szobor a helyén maradhatott, de az oldalán látható „Cum Deo pro Patria et Libertate” (Istennel a hazáért és a szabadságért) felirat „Cum Deo” (Istennel) része többször oda-vissza változott a diktatúra ateista ideológiájának függvényében. A szobrot a 2014-es térrekonstrukció keretében restaurálták, és eredeti helyétől pár méterre állították fel.

Az Országgház felsőházi ülésterme rendhagyó perspektívából

Az Országház az újragondolt zöldfelületekkel

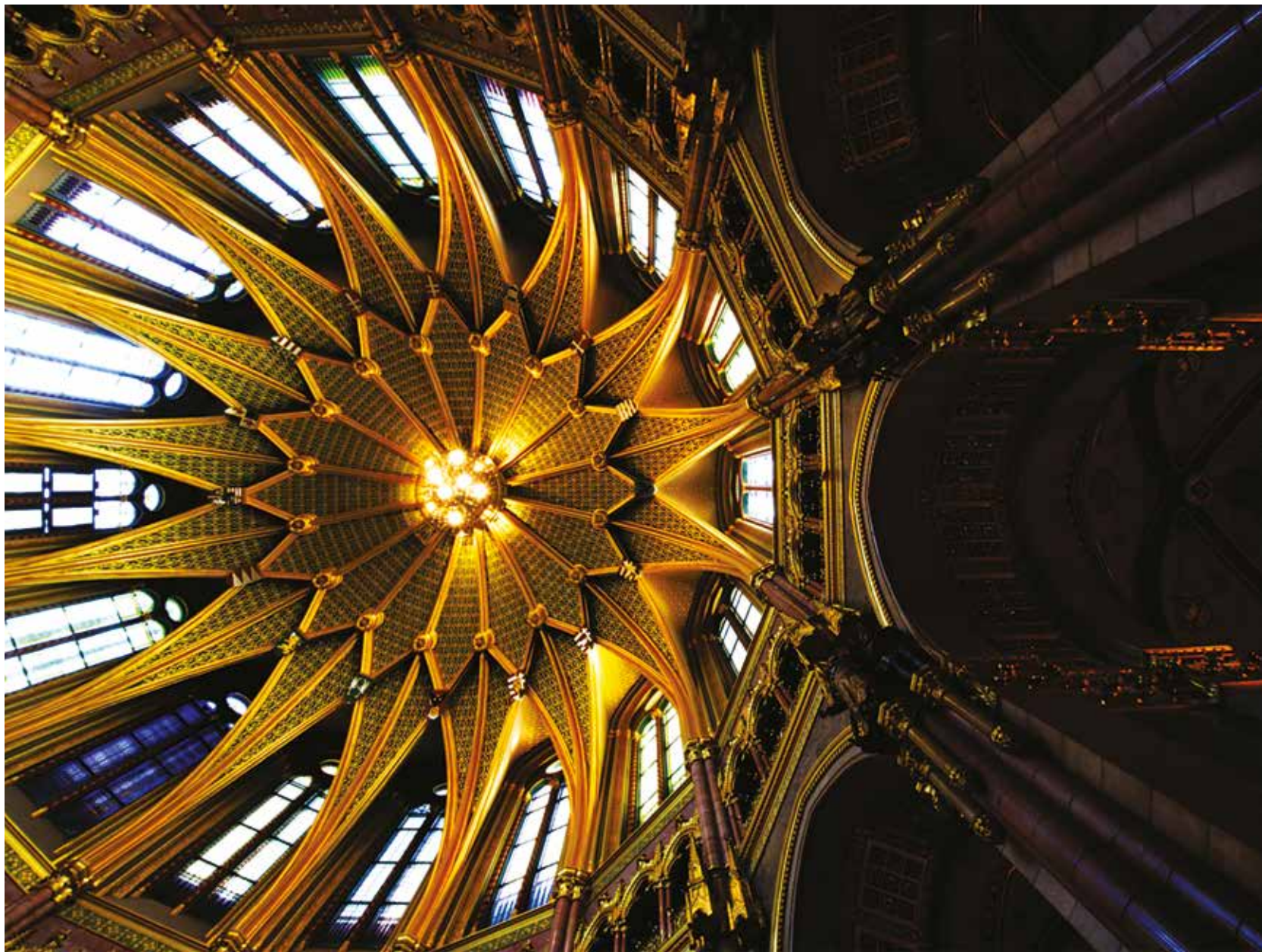
A Kossuth tér a két világháború között kegyeleti helyszínné is vált. A hivatali idejük alatt elhalálozott miniszterelnökök (Gömbs Gyula, Teleki Pál, majd fél évszázaddal később Antall József), miniszterek, tekintélyes politikusok felravatalozására és gyászszertartására egyaránt az Országházban, illetve a Kossuth téren került sor.

A második világháborút követően szinte egymást érték a tömegrendezvények a téren. Az egyik legfontosabb 1946. február 1-jén zajlott, amikor a kispap Nagy Ferenc, a nemzetgyűlés elnöke százezer ember előtt ismertette a köztársaságielnök-választás eredményét, majd a megválasztott kispap köztársasági elnök, Tildy Zoltán ünnepi beszédet mondott. A diktatúra kiépülése után az Országház szimbolikusan és funkcionálisan is kiüresedett, 1956. október 23-án este a forradalmi tömeg azonban szimbolikusan visszaadta az ország politikai központjának jelentőségét, Nagy Imre miniszterelnök pedig október 29-én áttette székhelyét a pártközpontból az Országházba. Négy nappal korábban, 25-én került sor a forradalom egyik legvéresebb eseményére, amely során valószínűleg a szovjet katonák és a magyar államvédelmisek a Földművelésügyi Minisztérium tetejéről a békés tüntetők közé lőttek. Bizonytalan források alapján nagyjából hatvan ember halhatott meg a vérengzésben, a sebesültek száma megközelíthette a háromszázat.

A forradalom után három évtizeden át ismét csak protokolláris események helyszíne volt a tér. Újabb szobor csak kettő került ide: az 1975-ben felavatott Károlyi-szobor, illetve a már említett József Attila-szobor. Varga Imre alkotása, Károlyi Mihály szobra Tisza István emlékművének helyére került, szimbolikusan is lecserélve ezzel az „ellenforradalom” politikusát az „őszirózsás forradaloméra”. Károlyi szobrát a 2014-es térrekonstrukció keretében politikai viták közepette elvitték a térről, helyére az eredetileg ott álló Tisza emlékmű másolata került.

ÚJBÓL AZ ORSZÁG VALÓDI FŐTERE

A Kossuth tér a rendszerváltozás idején vált újra szimbolikus jelentőségűvé. A bős-nagymarosi vízlépcső elleni 1988-as tüntetésen több tízezres tömeg vett részt. A legnagyobb megmozdulásra a köztársaság kikiáltásának napján, 1989. október 23-án került sor. 1991-ben a Rákóczi-szobor mellé egy jelképes sírt helyeztek el, amely az 1956-os forradalom és szabadságharc során elesetteknek és kivégzetteknek állít emléket. 1956 negyvenedik évfordulóján felállították a *Forradalom lángját*, Lugossy Mária alkotását, ezzel 1956-ot szimbolikusan is beemelték a nagy nemzeti szabadsághüdelmek sorába. A térrekonstrukció során az

Az Országház kupolatermének csillagboltozata

Az Országház építése című állandó kiállítás az új látogatóközpontban

alkotás a II. kerületi Nagy Imre térre került. 2000 óta az Országház kupolatermében látható az ezeréves magyar államiséget jelképező Szent Korona, a nemzet legfontosabb ereklyéje, amely a Magyar Nemzeti Múzeumból került oda.

A térrekonstrukció keretében igen magas színvonalú tartalomfejlesztésre is sor került. Egyrészt kiváló honlapon (www.nemzetfotere.hu) lehet böngészni a térrel, a rajta lévő épületekkel, szobrokkal kapcsolatos információkat, archív fotókat, virtuális művészettörténeti sétára is indulhatunk az épületben, másrészt a tér északi részén, az

Országház mellett épített mélygarázs legfelső szintjén látogatóközpontot alakítottak ki az évi félmillió érdeklődő korszerű fogadására. Az Országház épületéhez több eltérő tematikájú kiállítás is kapcsolódik, ezek együttes területe csaknem 1700 négyzetméter. Közéjük tartozik a 2014 októbere óta működő 1956-os emlékhely, a 2015 márciusától látogatható Országgyűlési Múzeum és az újonnan megnyílt kőtár is. Az 1956. október 25-i sortűz áldozatainak emlékhelyét a tér alatt húzódó, az Országház egykor klimatizálást segítő déli szellőző alagútjának 350 négyzetméteres terében alakították ki.

NÖRI FÜZETEK

MEGJELENT

1. Az Apponyi-hintó [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
2. Fiumei úti sírkert [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
3. Mohács [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
4. Széphalom [TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK]
5. A Nemzeti Gyászpark és a Kisfogház [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
6. Batthyány-mauzóleum [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
7. Deák-mauzóleum [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
8. Kossuth-mauzóleum [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
9. Pannonhalma [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
10. Az Országház és környéke [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
11. Sárospatak [TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK]
12. Vizsoly [TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK]

TERVEZETT MEGJELENÉSEK

13. Salgótarjáni utcai zsidó temető [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
14. Az első világháborús emlékmű [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
15. Ganz-mauzóleum [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]

Megvásárolható a Fiumei úti sírkert Infópontjában, illetve egyes emlékhelyeken.

A budapesti Országház és környéke a magyar történelem fontos színhelye, amelyet az Országgyűlés 2012. január 1-jei hatállyal egyedülként kiemelt nemzeti emlékhelynek nyilvánított. A teret meghatározó hatalmas épület, a törvényhozásnak helyet adó Országház előtt rendezik a legtöbb állami megemlékezést és ünnepséget.

A tér a politikai tömegrendezvények gyakori helyszíne, mivel a Kossuth teret a törvényhozásban betöltött jelentősége révén a magyar politika szimbolikájában a magyar államisággal azonosítják. A nemzet főterét 2014-ben teljes körűen rekonstruálták, mindemellett modern látogatóközpont is várja az érdeklődőket.

NEMZETI
EMLÉKHELY

[NEMZETI EMLÉKHELYEK]